

Davening @ the Ohel, Uman & Zeidy's Kever: Highway to Hashem or Issur of המתים?

[1 ספר חסידים סימן ת'נ R' Yehudah HaChasid

ברזילי הגלעדי אמר (ש"ב י"ט ל"ח) אמות בעירי כי הנייה יש למתים שאוהביהם הולכים על קבריהם ומבקשין על נשמתן טובה ומטיבים להם באותו עולם, וגם כשמבקשים מהם הם מתפללים על החיים וכלב בן יפונה נשתטח על קברי אבות.

[2 חיי אדם חלק ב-ג (הלכות שבת ומועדים) כלל קלח סעיף ה

ערב ראש השנה ... ויש נוהגין עוד לילך על הקברות... ויהיה נזהר מאוד שלא ישים מגמתו להתפלל ולבקש מן המתים, שקרוב הדבר שיהיה בכלל ודורש אל המתים [דברים יח, יא], אלא שיתפלל להקב"ה שיעשה חסד בזכות הצדיקים המתים

[3 שולחן ערוך יורה דעה הלכות מעונן ומכשף סימן קעט סעיף יג

דורש אל המתים (דברים יח) זה שמרעב עצמו ולן בבית הקברות כדי שתשרה עליו רוח טומאה.

[4 ש"ך יורה דעה סימן קעט: טו

דורש אל המתים כו'. נמצא בתשובת מהר"ח על הנודרים לילך לבית הקברות קצת היה נראה כדורש אל המתים, והב"ח כתב לקמן ס"ו רי"ז שכבר החזיקו במנהג זה ואין איסור בדבר:

[5 ב"ח יורה דעה סימן ריז

ראיתי תשובה לר' חיים פלטיאל הנודרים לילך לבית הקברות קצת היה נראה כדורש אל המתים דכלב שנשתטח על קברי אבות (סוטה לד ב) התפלל לשם במקום קדושה כדי שתהא תפילתו נשמעת וכדכתיב באברהם (בראשית יט) אל המקום אשר עמד שם- אלמא המקום גורם

אך נשים ובני אדם שאינן יודעין זה לא ידעתי הליכתן למה ואני רגיל לפתוח להן בחרטה ויתירו להם הנדר ויתן לצדקה מה שהיה מוציא ע"כ. מיהו כבר החזיקו במנהג זה ואין מוחה ויש לזה סמך בספר הזוהר (פר' אחרי עב - עא ב) להתפלל לפניו יתברך על כל צרה

בזכות אבותיו הנקברים פה, ... ואין לשום מורה למנוע ולבטל מנהג זה:

[6 שו"ת בצל החכמה חלק ה סימן קסה

(א) בקשר למש"כ בספרי שו"ת בצל החכמה (ח"ד סי' ל' אות ז'), שמותר לבקש מהם שיתפללו עבורו וימליצו עליו לטובה לפניו- בודאי ידענא שיש חולקים בדבר, נלענ"ד ראי' נוספת להתיר מהאסוטה י"ד מפני מה נסתתר קברו של משה מעיני בשר ודם, מפני שגלוי וידוע לפני הקב"ה שעתיד להגלות ישראל מארצם, שמא יבואו לקבורתו ויתחננו למשה ויאמרו לו "משה רבינו עמוד בתפלה בעדינו" ע"כ, הרי שמותר לבקש מאת הנפטר שיתפלל בעדו לפני המקום

(ב) ראיתי... בשם הגר"ח מולאזשין זצ"ל, שלא אמר "ברכוני לשלום" וגם "מלאכי רחמים"... אבל הוא לא התפלל כן על קברים.

[7 באה"ט (או"ח סי' תקפ"א סקי"ז)

כ' בשם מהרי"ל, שהמתפלל על קברי הצדיקים אל ישים מגמתו אל המתים אך יבקש מהשי"ת שיתן עליו רחמים בזכות הצדיקים שוכני עפר ע"כ.

[8 תענית דף טז עמוד א

למה יוצאין לבית הקברות? פליגי בה... חד אמר: הרי אנו חשובין לפניך כמתים, וחד אמר: כדי שיבקשו עלינו מתים רחמים. מאי בינייהו? איכא בינייהו קברי נכרים.

קברי נכרים - במקום שאין קברי ישראל, לבקש רחמים אפילו על עצמן ליכא, כל שכן עלינו.

9] תוספות מסכת תענית דף טז עמוד א

מכאן נוהגין בכל מקום לילך לבית הקברות בט' באב שהרי ט"ב הוי תענית צבור כמו שהיו עושין מפני הגשמים.

10] מהרש"א חידושי אגדות תענית דף טז עמוד א

כדי שיבקשו עלינו מתים כו'. והכי איתא במדרש שאבות מבקשים רחמים עלינו:

11] חידושי הריטב"א תענית דף טז עמוד א

דבר פשוט הוא שאין יציאתם לבית הקברות להתפלל שם שאסור להתפלל בבית הקברות משום לועג לרש... וברחוב הוא דמתפללין כדאיתא במגילה (כ"ו א'),

אלא להכניע לבם, או כדי שיבקשו המתים עליהם רחמים היו יוצאין שם אחר שהתפללו.

12] בינייהו קברי גוים - דאפילו בדאיכא קברי ישראל קסבר קברי גוים עדיפא לומר הרי אנו

חשובים כמתים הללו, דאילו קברי ישראל חיים הם חשובים. The opposite of how we would have learned.

13] סוטה דף לד עמוד ב

ויבא עד חברון - ויבא מבעי ליה! אמר רבא: מלמד, שפירש כלב מעצת מרגלים והלך ונשתטח על קברי אבות, אמר להן: אבותי, בקשו עלי רחמים שאנצל מעצת מרגלים.

14] תוספות מסכת סוטה דף לד עמוד ב

וא"ת והאמר בברכות דף יח. דמיתי לא ידעין מידי ומשמע במסקנא ואפילו אבות העולם?

יש לומר דעל ידי תפלה שזה מתפלל מודיעין להן שכך נתפלל.

והכי אמר בתענית (דף טז). למה יוצאין לבית הקברות כדי שיבקשו עליהם מתים רחמים

15] ברכות דף יח עמוד א

לא יהלך אדם בבית הקברות ותפילין בראשו וספר תורה בזרועו וקורא, ואם עושה כן עובר משום בלועג לרש חרף עושהו! התם תוך ארבע [אמות] הוא דאסור...

רבי חייא ורבי יונתן הוו שקלי ואזלי בבית הקברות, הוה קשדיא תכלתא דרבי יונתן. אמר

ליה רבי חייא: דלייה, כדי שלא יאמרו למחר באין אצלנו ועכשיו מחרפין אותנו. אמר ליה: ומי ידעי

כולי האי? והא כתיב: ווהמתים אינם יודעים מאומה! אמר ליה: אם קרית - לא שנית - כי החיים

יודעים שימותו - אלו צדיקים שבמיתתן נקראו חיים,

16] תענית דף כג עמוד ב

רבי מני בריה הוו קא מצערי ליה דבי נשיאה. אישתטח על קברא דאבוה, אמר ליה: אבא, אבא, הני מצערו לי.

17] מהרש"א תענית דף כג עמוד ב

הך עובדא ה"מ לאתויי בסוגיא פרק מי שמתו שהמתים יודעים גם בצערא דאחריני :

18] שו"ת מהר"ם שיק אורח חיים סימן רצג

כבר פליגי בזה הדורות שלפנינו. הב"ח ביורה דעה הביא תשובת מהר"ח שחייש לזה, ..., וכתב על

כלב שהיה משתטח, שהוא רק כדי להתפלל במקום קדוש. אמנם מלשון הש"ס לא משמע כן.

מלבד שכבר אמרו בירושלמי פרק ב' דפאה הלכה ו' דאין למדין מן האגדות וכו'.

גם משארי מדרשים, רש"י בפ' יחי' ואקברה בדרך' וכו' שתהא מתפללת על בניה, מכולם אין ראייה כאשר יבואר

אמנם בהיפך, מה שחששו בזה משום 'דורש אל המתים', זה אינו. חדא, דהרי קיימא לן ביורה דעה סימן קע"ט סעיף י"ד דכל שדורש מן הרוח ונשמה אינו בכלל.

מכל שכן בזוהר [אחרי דף ע' ע"ב] ותירץ חדא, דצדיקים חיים וקיימים היינו נשמותיהם. ושנית, שאין מבקשים מהם, אלא עיקר התפילה והדרישה והבקשה הוא מאת ה', אלא שהשם יתברך מקבל תפילתן בזכות הצדיקים המבקשים גם כן רחמים.

אבל מה שאני חושש, משום שדרשו [ירושלמי ברכות פרק ט' הלכה א'] 'לא יהיה לך אלהים אחרים' שלא תהא קורא לא למיכאל ולא לגבריאל וכו', שאסור לעשות אמצעי בינינו לבין השם יתברך, ואיך נתפלל שנשמות האבות יתפללו וימליצו טוב בעדינו.

וגם בלאו הכי, גוף התפילה שאחרים מתפללין בעד איש, קשה להבין, איך תעשה רושם. ... אמנם ... שנשמות המתים יודעין מעולם הזה מה נעשה בו. ואם כן אם באים החיים בעת צרה על קברי המתים, לומר שאין להם ישועה אם לא ירחמו עליהם מן השמים, בוודאי המתים מצטערים טפי. ואם כן אתי שפיר, דאם זכותם הוא כדאי, שאינם ראויים לעונש שיצטערו, מרחם ה' בזכותם.

ועל דרך זה שפיר מובן תפילת אחרים בעד אדם, שהפעולה היא גם כן על דרך זה, שעל ידי הצדיק המצטער בצרת אחרים מרחם ה' עליהם... ועל דרך זה ביקש אברהם אבינו 'חלילה לך להמית צדיק עם רשע' וכו' דהיינו על ידי צערו. ולזה אפשר כוונתו [ב"ק צב"א] המתפלל על חברו והוא צריך לאותו דבר הוא נענה תחילה, דווקא אם התפילה היא על דרך זו שהוא צריך לאותו דבר, אז הוא נענה תחילה, ובזכותו עלתה ארוכה גם לאחרים

התורה לא אסרה אלא מליתן אלקות לשום נברא, ולכך אסור להתפלל אליהם שימליצו טוב עבורינו, שבזה נותן להם כח ושררות. לא כן המתפלל על קברות הצדיקים שיתפללו בעדינו, אין נותן להם שררות בזה, אלא מודיע צערו להם שיצטערו עמו, ועל ידי זה בצערם יהיה תשועה לו שבזכותם ירחם ה', ועל כן אין לנו מקום לאסור תפילה זו.

ועל כל פנים נראה דאין איסור בתפילה זו, אפילו אם היא בקשה שימליצו טוב בעדינו. ומכל מקום דעות הפוסקים פליגי בזה, דעת מהר"ח ומהרי"ל ולבוש ס'ל דעיקר התפילה צריך להיות נגד ה', ובשכר אמונה זו בהשארה הנצחיית, ובשכר ועונש, יקבל ה' את תפלתו.

אבל דעת ספר חסידים והזוהר, ועל פיהם נתייסדה נוסחת התפילה של מענה לשון, סוברים דהתפילה היא שימליצו לטובה עלינו.

-----Shiur until here-----

[19] שו"ת מנחת אלעזר חלק א סימן סו

ראיתי מהאחרונים שכ' שלא לשום מגמתו לבקש מהמתים להליץ בעדו... ולע"ד האזהרה למותר כי אין בזה איסור אדרבא מצוה איכא:

דהנה אם נאמר הכונה במהרי"ל שלא לבקש מהמתים כלל גם להליץ בעדו יהי' מופרכים מהרבה מקומות בש"ס

[אף דהאי דתענית (ט"ז ע"א) שממנו הובא במהרי"ל מה דאמרינן כדי שיבקשו עלינו המתים רחמים אין סתירה כ"כ להמהרי"ל ד"ל דאין הכונה בגמ' שמבקשים מהם שימליצו ויבקשו

עלינו רחמים רק שמתפללים להש"י בסתם ולאשר הביה"ק משום משכנות צדיקים וחסידיים הם שומעים התפלה ומעלים אותה בזכותם וזהו כדי שיבקשו עלינו המתים רחמים כן יש לדחוק הפי' בגמ' כדי ליישב דברי המהרי"ל.

מתענית (דף כ"ג ע"ב) ברב מני דהוי מצערי לי' דבי נשיאה אשתטח על קברא דאבוה אמר לי' אבא אבא הנא מצערו לי' ... וכן בחגיגה (דף כ"ב ע"ב) מיד הלך ר' יהושע ונשתטח על קברי ב"ש אמר נעניתי לכם עצמות ב"ש וכו' הרי בפירוש שדיבר לאביו וכן בחגיגה (ט"ז ע"ב) כל ימיו של יהודא בן טבאי הי' משתטח על קברו של אותו הרוג והי' קולו נשמע וכו' הרי ששם פניו נגד המת בקברו לבקש ממנו מחילה. וכן בהך דכלב שהלך להשתטח על קברי אבות (בסוטה ל"ד ע"ב)...מתה עלי רחל וכו' כשיגלה אותם נבזראדן ויהיו עוברים דרך שם יוצאת רחל על קברה ובוכה ומבקשת עליהם רחמים וכו' והנני תמה על תמיהתו דהא באמת לא כתב שם כלל שישראל יתפללו כלל (כי לא הניחום האויבים שהנהיגום כשבויי חרב) רק שרחל אמנו התעוררה בעצמה אז לעורר רחמים בשמי מרום על כנס"י בראותה צרתם ע"כ לא הבאתי רא' משם וכן מצינו בכהאריז"ל ובשער הגלגולים ששלח תלמידיו על השתטחות קברי תנאים ואמוראים לבקש לגלות סתרי תורה. אלא ודאי פשוט דודורש אל המתים הוי רק המרעיב עצמו ולן בביה"ק כדי שתשרה עליו רוח הטומאה דייקא כדאמרי' בסנהדרין... אלא ודאי כונת המהרי"ל דלא ישום מגמתו שהמת יושעו באיזה כח דזהו בודאי עון פלילי (וגם י"ל דהוי כמו מתפלל אל אמצעי חלילה כמו שצווחו על תפלת מכניסי רחמים. ... דמלאכים י"ל דהוי שפיר אמצעיים משא"כ צדיקים שע"ז נאמר ותלך לדרוש את ה' בבית מדרשו של שם ועבר להתפלל בעדה ועי' החילוק בזה בשו"ת חתם סופר.

נתיבות עולם נתיב העבודה פרק יב

אבל אנו נוהגים לומר מכניסי רחמים הכניסו רחמינו, ואין זה ראוי כי כאילו מתפלל אל מלאכים? והא דאמרינן בתענית (ט"ז, ע"א) שהיו יוצאים לבית הקברות כדי שיתפללו עלינו המתים רחמים, אין זה שאנו מבקשים מן המתים שיתפללו עלינו רק שאנו הולכים לבה"ק ומתחברים למתים שגם המתים יתחברו לחיים ויבקשו רחמים על ישראל, כי המתים ג"כ ישראל והם אוהבים ישראל ומבקשים רחמים על ישראל, אבל לומר למלאכים הכניסו רחמינו זה אין ראוי. ואפי' אם מותר לומר לאדם אחר התפלל עלי, זהו אצל האדם שעושה חסד עם חבירו ולפיכך יכול לומר עשה אתי חסד זה והתפלל עלי....

שו"ת חתם סופר חלק א (אורח חיים) סימן קסו

תמה על המהר"ל מפראג שמיאן לומר פיוט מכניסי רחמים, ופר"מ נתקשה הרי כל ספרי נביאים מלאים ותלך לדרוש את ה' להתפלל כמ"ש הרמב"ן על התורה [בראשית כ"ה כ"ב]? הלא הגאון הנ"ל נשמר מזה באותו הפרק, ויען כי דבריו סתומים קצת ע"כ אפרש, כי דרך להעמיד מליץ בין מלך להדיוט כשאין ההדיוט חשוב וספון לפני המלך או אינו יכול להטעים דבריו כראוי, ויען ישראל לפני מלאכי השרת ואינם צריכים מליץ לפני אוהבם ית"ש והוא מקבל בסבר פנים יפות אפילו בלשון עלגים וגמגום, אם כן המליץ הלז אינו אלא קטנות אמונה. אך כל ישראל שותפים וגוף אחד ונפש א' וכשאחד מצטער גם חבירו מרגיש ועמו מצער, ועד"ז המתפלל על חבירו צריך שיחלה עצמו עליו [ברכות י"ב ע"ב] פי' שיראה שגם הוא חולה

וכיון ששניהם בצער טוב יותר שיכנס הראש משיכנס הרגל, ע"ד משל התלמיד חכם הוא הראש, והמצטער שהוא עתה שרוי בדין הוא בבחינת רגל וקצת נזוף, ... ולא כמליץ בעד אחר, ולדברי הגאון הנ"ל גם פזמון מלאכי רחמים וסליחה י"ג מדות יש למנוע, מ"מ אנו אומרים עם הצבור הן אל כביר לא ימאס ודלוגו עלי אהבה, אך מכניסי רחמים דרכי האריך בנפילת אפים עד שהגיע שליח ציבור לשומר ישראל:

מנחת אלעזר Continues the

וכן במדרש ישראל נמשלו לגפן מה גפן החיים נשענים על המתים וכו' וכהנה בדברי רז"ל ובס' חסידים. א"כ בודאי צריכין להודיעם כנז' בזוהר שימליצו טוב בעדנו בכל משאלותינו ואין בזה שום חשש איסור גם להאוסרים לומר פיוטי מכניסי רחמים דצדיקים שאני ממלאכים כנז' וז"פ)

וכשמבקש מהמת שימליץ טוב בעדו להש"י בשמי מעלה בודאי גם המהרי"ל מודה דאין חשש בע"כ דאל"כ יוקשה עליו מכל הש"ס הנז' וזהו כונתו שלא ישים מגמתו נגד המתים בעצמם אבל להמליץ בעדו אין חשש כנז'.

אך מ"ש הב"ח שם בלשונו דרק להתפלל לפניו ית' בזכות אבותיו וכו' משמע כמ"ש האחרונים בשם המהרי"ל דלבקש מהמת להמליץ בעדו אסור רק לבקש לה' בזכותו. אמנם כיון שהוכחנו מהש"ס דעל כרחק גם במהרי"ל אין הכונה כן דהא ביארנו מהש"ס שדיברו להמתים בדרך בקשה שיטיבו להמליץ, וגם כיון שהביא הב"ח ע"ז וקיים התפלות שנדפסו במענה לשון והלא התפלות האלו הם בלשון שמבקשים לחלק הנפש השורה על הקבר להתפלל ולהמליץ בעדו שהצדיקים מכחם ישחרו בעדו לה' וכמ"ש בפמ"ג בא"א הנז' ע"כ בע"כ גם כונת הב"ח לאו דוקא כיון שציין לתפלות הנז' היינו שימליצו בעדו לטובה וז"פ.

פרי מגדים אורח חיים אשל אברהם סימן תקפא

הרי"ל הלכות תענית [עמוד ער] דבית הקברות מקום קדוש וטהור, יתכין שה' יתן לו רחמים בזכות הצדיקים, ואל ישים מגמתו נגד המתים. ובסידור מענה לשון יש תפלות מה שאומרים על הקברים, משמע קצת שמבקשים מאת הנפש שיליץ טוב בעדנו: /קונטרס שירי מנחה/: שוב ראיתי בשו"ת בנין ציון קמא להג' מהר"י עטלינגער ז"ל (קמא סי' ס"ז) שכ' בתוך דבריו וז"ל והרי אפילו לדרוש מן המת בקבר מותר כמו שמצינו גדולי האמוראים שעשו כן כל שאינו דורש לגוף המת רק לרוח כמבואר ביו"ד (סי' קע"ט) ועיי' בש"ך (ס"ק י"ז) הרי שאין בידינו לאסור בענינים כאלו רק מה שאסרה התורה בפירוש עכ"ל והיינו דפשיטא לי' ג"כ כדברינו הנ"ל בזה:

שו"ת יחווה דעת חלק ה סימן לה

שאלה: בדבר המנהג שנהגו רבים וכן שלמים שלוקחים את ילדיהם הקטנים למירון בל"ג בעומר כדי להסתפר (תספורת ראשונה) סמוך לקברי התנאים הקדושים רבי שמעון בר יוחאי

תשובה... ואמנם הבית יוסף אורח חיים (סוף סימן תקסח) הביא בשם מהרי"ל בתשובה (סימן קיח), אודות אשה שנדרה ללכת לבית הקברות וכו', אך גם הוא לא פירש מה מצוה יש בזה. ובאמת שיש סמך במנהג הביקור בבית הקברות ולהתפלל שם לפני השם יתברך על כל צרה שלא תבוא, כדי שנשמות הצדיקים יבקשו רחמים עלינו לפני כסא כבודו יתברך, ובפרט כשמתפללים שם בתשובה ובלב נשבר ונדכה. וכמבואר כל זה בזוהר הקדוש פרשת אחרי מות (דף עא ע"א). וכן כתב הבית חדש ביורה דעה (סוף סימן ריז), שיש סמך נכון למנהג זה בספר הזוהר, ושאין לשום חכם למנוע ולבטל מנהג זה, אשר יסודתו בהררי קודש. וכן אמרו בסוטה (לד ע"א) על כלב שנשתטח על קברי האבות ואמר אבותי בקשו עלי רחמים וכו'.

ובתענית (טז ע"א/) למה יוצאים לבית הקברות כדי שהמתים יבקשו עלינו רחמים. וכתבו התוספות שם, מכאן נוהגים בכל מקום לילך לבית הקברות בתשעה באב, הואיל והוא יום תענית צבור וכו'. ע"ש. וכן כתב הרמ"א בהגה א"ח/ (סוף סימן תקנט). העיד רבינו האר"י זצ"ל כי בהשתטח האדם על קבר הצדיק, ובפרט אם יודע לעשות ייחוד השייך לאותו צדיק, תהיה נשמת הצדיק לעזר ולסיוע גדול לאותו אדם. ע"ש. ועיין עוד בשו"ת פרי הארץ חלק ג' (חלק יורה דעה סימן ז'), ובשו"ת מהר"ם שיק (חלק אורח חיים סימן רצג). ע"ש.

שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק ה סימן מג -last volume-???

ו. אם מותר ללכת לקברי אבות וקברי צדיקים בעת צרה לבקש רחמים, ואמירת הסליחות דמלאכי רחמים ומידת הרחמים עלינו התגלגלי

אם יש בזה משום דורש אל המתים. עיין בש"ך יו"ד סימן קע"ט ס"ק ט"ו שמביא מתשובת מהר"ח שמפקפק בזה, ומהב"ח ס"ס רי"ז שאין איסור בדבר.

הנה בהא שנמצא בפיוטים ובסליחות שמבקשים למלאכים שיתפללו עבורנו, כהא דמלאכי רחמים, וכהא דמידת הרחמים עלינו התגלגלי, חזינן שאיכא מחלוקת. דבעלי הפיוטים שהיו ג"כ גדולי ישראל, הרי תיקנו והנהיגו לומר כן. אבל הרבה מרבתינו האחרונים אוסרין זה, ובחת"ס חאו"ח סימן קס"ו הובא ממהר"ל מפראג שמיאן לומר פיוט דמכניסי רחמים בסליחות... והחת"ס עצמו אמר סליחות אלה עם הציבור, ורק במכניסי רחמים היה מאריך בנפילת אפים עד שהגיע ש"ץ לשומר ישראל, וממילא לא היה אומר.

...וטעם המתירין שהיו ג"כ גאוני עולם מרבתינו הראשונים, מוכרחין לומר דכיוון דהם מלאכים שנתמנו מהשי"ת שיהיו סנגורים עלינו לפניו מאיזה טעם, ...לכן שייך שנבקשם שיעשו שליחותם באהבה, ויוסיפו גם בקשה לבד עצם מעשה הסנגוריא....

אבל לבקש אדם כשהוא בחיים להתפלל ולברך, הוא דבר הראוי והנכון. לא רק לילך אל הנביאים שמפורש בקראי (מלכים - ב' ד', כ"ג) אלא גם לחכמי תורה, ולא רק לתנאים כר"ח בן דוסא שהיה ריב"ז רבו מבקשו להתפלל בעד בנו שחלה, ור"ג שלח אליו שני ת"ח לבקשו שיתפלל ויבקש רחמים עבור בנו שחלה, כדאיתא בברכות דף ל"ד ע"ב, ואף לא רק לאמוראים כר' יונה אבוב דר' מני וכו' יצחק בן אלישיב ורב יהודה שכל מה שהיו מבקשין מהשי"ת היה עושה להם (תענית דף כ"ג ע"ב), אלא אף כל חכם שבכל דור ודור צריכים מי שיש לו חולה לילך אצלו שיבקש עליו רחמים. כדאיתא בב"ב דף קט"ז ע"א דריש ר' פנחס בן חמא כל שיש לו חולה בתוך ביתו ילך אצל חכם ויבקש עליו רחמים...

אך לאדם שמת, שכבר לא שייך שהוא יתפלל, אלא שנשמתו שהיא בגנזי מרומים שייך שתתפלל עבור אלו החיים, שלאילו דסוברים דלמלאכים אסור יש לעיין אם גם לבנ"א שמתו אסור. ולמה שכתבתי, הא אף המתירין לבקש מהמלאכים הוא רק בדבר שנשלחו המלאכים, שבנשמות משמע שלא שייך זה.

א"כ גם להמתירין לבקש ממלאכים נמי יש לעיין בנשמות, דהוא לבנ"א שמתו, או שנשמות מבנ"א שמתו עדיפי, וגם לדעת האוסרים לבקש מן המלאכים מותר לבקש מהנשמות. דמצד הסברא יש טעם לכאן ולכאן. דנשמות דאינשי אחר שמתו, שאין מחוייבין במצוות שוב, דבמתים חפשי, וליכא עלייהו חיוב להתפלל ולבקש רחמים, אסור לנו, ואף לבניהם שהן בחיים אסור, לבקש מהם שיתפללו ושיברכו. ורק שהבנים שהן בחיים, ואף אחרים, בעצמן שייך שיתפללו להשי"ת, שיענה אותם בזכות הצדיקים שהרבו זכיות בחייהם, שהם ג"כ מצטערין בצער בניהם, כדאסיק הגמ' בברכות דף י"ח ע"ב. וכמו כן ודאי מצטערין בצער כל שהיו מכירין אותו, וכ"ש בצער כל ישראל. אבל לבקש מהם שהם יתפללו אסור, כמו שאסור להתפלל למלאכים. וממילא הם עוד גריעי, דלא נמסר להם שליחות מהשי"ת, ואף אם נמסר הרי לא ידעינן מזה.

וגם יש סברא לומר שעדיפי לענין זה מהמלאכים. דמאחר דהם ידעי בצערא דאינשי בהאי עלמא, כדמסיק הגמ' בברכות, שלכן מצטערין מזה גם בעצמן, ושייך שנעורר אותם בבקשה להם שיתפללו ויבקשו מהשי"ת שיסלק הצרות מעלינו. ואף בלא זה שמצטערין גם בעצמן, הא עליהם לחוש לצער בניהם וגם לצער כל ישראל, והמלאכים אולי לא מרגשי כל כך בצערא דאינשי.

ולכן פליגי בזה. דהש"ך בשם מוהר"ח בתשובה סובר שאסור לבקש מהנשמות כמו שאסור לבקש ממלאכים. אבל מחמת שאיכא טעם דסברא גם לומר שעדיפי ממלאכים, לזה הוצרך לאסור זה מקרא דודורש אל המתים (דברים י"ח, י"א). אבל אף שהקרא אינו מיותר, דהא מפורש בברייתא בגמ' (סנהדרין דף ס"ה ע"ב) דקאי למי שמרעיב עצמו והולך ולן בבית הקברות כדי שתשרה עליו רוח טומאה. וכן הוא בטור ובש"ע יו"ד סימן קע"ט סעיף י"ג.

והרמב"ם שכתב בפ"א מע"ז הי"ג, זה המרעיב עצמו והולך ולן בבית הקברות כדי שיבוא מת בחלום ויודיעו מה ששאל עליו, הוא פירוש על לשון רוח טומאה שבברייתא. אבל כיוון שאיכא סברא לאסור מצד עצם הבקשה זולת מהשי"ת, מסתבר למהר"ח שאין להפקיע הקרא דודורש אל המתים מפשוטו, דהוא איסור גם מלבקש מהמתים שהם יתפללו עבורנו. והב"ח (ס"ס ר"ז הנ"ל) סובר כסברא שניה, דעדיפי לעניין זה ממלאכים, ולכן שייך לבקשם שיתפללו בעדנו. וממילא דורש אל המתים הוא קאי רק למרעיב עצמו ולן בבה"ק כדי שתשרה עליו רוח טומאה.

ועיין בהגמ"י בשם הרא"מ (בפ"א מע"ז הי"ג) שאיכא חילוק, דלבקש מגופו אסור, ומרוחו מותר, דרוחו לא מת. אבל מסתבר דהמרעיב עצמו ולן בבית הקברות כדי שתשרה עליו רוח טומאה הוא איסור הלאו, אף שלכאורה אין זה לא לגופו של מת ולא לרוחו. דהא רש"י פי' בסנהדרין דף ס"ה ע"ב ד"ה שתשרה עליו רוח טומאה, ששד של ביה"ק יהא מסייעו בכשפים. אבל אף להרמב"ם שמפרש שרוח טומאה הוא שיבוא לו מת בחלום, הוא אסור בכל אופן שעושה מעשה דמרעיב עצמו ולן בבית הקברות כדי שיבוא לו מת בחלום, בין גופו בין רוחו. ולכן לא הוזכר חילוק בדבריהם בין גופו לרוחו. וחילוק הגמ"י בשם הרא"מ, הוא דווקא במאי דאיירי שם, במשביע לחולה בחייו שלאחר מיתתו יבא לו בחלום, דשם מחלק בין לגופו או לרוחו. וכן כתב דשמואל ששאל מאביו בדבר זוזי דיתמי (ברכות י"ח ע"ב), היה זה מרוחו.

ואף שלכאורה בהא דמשביע לחולה כשהוא בחייו שיבוא לו בחלום לאחר מיתתו לא הוצרך לזה, דהא השביעו בחייו. ועיין בב"י יו"ד סימן קע"ט בד"ה כתב רבינו ירוחם שואל במת בסופו, שנראה דבמשביע את החולה לשוב אליו לאחר מיתה להגיד לו את אשר ישאל מודה ר' ירוחם דשרי, כדמוכח הנך עובדי דסוף מו"ק (כ"ח ע"א ליתחזי לי מר). וטעמא משום דכיוון דכשהשביעו הוא חי, לא הוי דורש אל המתים. אך אין הרא"מ סובר חילוק זה, דאם היתה בקשה זו שיבוא המת אליו בחלום להודיעו איזה דבר דרישה אל המתים שאסור בלאו, לא היה נותר מחמת שהשביעו כשהיה עדיין חי שיבוא אליו כשמת. דמה לנו מתי השביעו, כיוון דמה שיבוא אליו המת הוא דבר אסור להחי. ולכן הוכיח מזה שאיכא אופן המותר, דהוא לרוחו, דרוחו לא נקרא מת.

והב"י דלא ניחא לו חילוק הרא"מ שהביא הגמ"י, וגם סובר שלא שייך כלל ענין שאלה מהגוף (שם בד"ה אוב), חילוק תחילה דדווקא במעשה אסור, ולא ע"י בקשה והשבעה להמת שיבוא אליו להודיעו. אבל אח"כ הביא שאף בלא מעשה אלא ע"י השבעה נמי אסור, אבל מ"מ סובר שמודה ר' ירוחם בהשביע כשהיה המת בחיים שמותר, מצד הני עובדי דסוף מו"ק. ואף שלא מובן כל כך, נצטרך לומר שלשון דורש אל המתים משמע שבשעת דרישת החי יהיה הנדרש מת, ולא כשבשעת דרישת החי היה הנדרש עדיין חי, אף דהוא על אחר שימות, ופליג על הרא"מ בתרתי. אבל לדינא פסק הב"י בדין איסור הלאו בוודאי בש"ע דאינו אלא במעשה, שמרעיב עצמו ולן בבה"ק, שרק אז הווי באיסור הלאו דדורש אל המתים. ומה שלא הזכיר גם שאר מעשים

שהזכיר בב"י, שהוא לובש מלבוש ידוע או מקטיר קטורת ידועה, וישן לבדו, הוא משום שליכא שום טעם לחלק בין המעשים. ולענין מקטיר איזה קטורת אין צורך לזה, דהא הוא עובד ע"ז בסתמא, כדאיתא בסנהדרין (ס"ה ע"א) שם בסוגיא הקודמת, שעולא אמר דבעל אוב שחייב חטאת הוא במקטר לשד, והקשה רבא דא"כ הוא חייב משום עובד ע"ז. ורק כשיתכוין בפירוש שאינו לעבדו בזה, שאף לא לרגע אחד, וגם לא רק לזה שיבוא לו בחלומו ויגיד לו, אלא עושה הקטרה זו משום שבהקטרה זו יבא המת אליו, שלכן פשוט שיהא אסור מצד דורש אל המתים, אף שמתכוין דאינו לעבדו.

ובדין היתר ודאי, פסק הב"י בש"ע דהוא רק להשביע את החולה שהוא עדיין חי שישוב אליו לאחר מיתתו להגיד לו מה שישאל. והשמיט מלכתוב בפירוש שאסור מה שהתיר הגמ"י, להשביע את רוחו של המת, משום שלא ברור לו לפסוק כהר' ירוחם. לכן נקט רק איסור הברור שהוא במעשה, והיתר הברור שהוא בהשבעה להחולה בחייו שיבוא אליו לאחר מותו. והשמיט דין דלהשביע את המת שיבוא אליו, ושבקה בהסתירה, שמסעיף י"ג יש לדייק להתיר כיוון שאינו עושה מעשה, ומסעיף י"ד יש לדייק לאיסור שדווקא להשביע בעודו בחיים מותר. שבכה"ג אמרין בגמ' דליכא למשמע מינה (כגון בברכות כ"ה ע"א, שבת צ"ג ע"ב, עירובין צ"ה ע"א, יבמות ע"ו ע"ב ועוד מקומות שיובאו להלן), שכמו כן הוא כוונת הב"י בש"ע. ומה שלא נקט שהוא ספק, הוא משום דלא רצה לפסוק שהוא ספק כדמצינו בהרבה דוכתי בש"ע שנקט גם דינים שהם ספק, דכשכותב בש"ע שהוא ספק הוא פסק דין לכו"ע שהוא ספק, שאף אם ימצא מי שיכריע לפסוק הדין אינו כלום לדעת הש"ע. ובכה"ג שנקט הכא שני הדברים הברורים לו להניח מה שלא היה ברור לו להכריע, שידעינן מזה שהוא בעצמו היה מסתפק בזה, אין זה פסק דין שהוא ספק, ולא שניכר מזה רק שהוא לא הכריע ואינו אומר לאחרים דעתו בזה, והוא נתינת רשות בזה לכל חכמי התורה להכריע דעתם לדינא ולמעשה.

שולחן ערוך אורח חיים הלכות תענית סימן תקעט סעיף ג

שבע תעניות האלו, אחר (יג) שמתפללים, יוצאים כל העם לבית הקברות ובוכים ומתחננים שם, כלומר: הרי אתם מתים כאלו, אם לא תשובו מדרככם (יא ולפי זה אם אין קברי ישראל הולכים על (יד) קברי כותים) (גמרא).

מגן אברהם סימן תקעט: יא

משמע אע"פ שמתחננים שם מ"מ כיון שאין הטעם אלא לומר הרי אנו חשובים כמתים מותר לילך על קברי עכו"ם

אבל יש עוד טעם בגמרא כדי שיבקשו המתים רחמי' עלינו ולפ"ז צריך דוקא קברי ישראל. ולפי נוסחא שלנו שאנו אומרים בער"ה ועי"ה צריך דוקא קברי ישראל: